

***Scrinia Slavonica*. Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, sv. 16, Slavonski Brod, 2016., 485 str.**

Na dvadesetu godišnjicu osnutka Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, već tradicionalno pod vodstvom glavnog i odgovornog urednika Stanka Andrića, objavljen je u listopadu 2016. godine i šesnaesti broj znanstvenog časopisa *Scrinia Slavonica*. Godišnjak na 485 stranica sastoji se od pet cjelina: prva cjelina sadrži trinaest autorskih članaka poredanih kronološkim redom s obzirom na temu, a zatim slijede rubrike Građa, Kronika, In memoriam, te Prikazi i osvrti.

Godišnjak započinje radom »Seditio i στάσις : Tacit i Kasije Dion o pobuni panonskih legija 14. g.« (9–33) Josipa Parata, koji analizira najpodrobnije zapise o pobuni panonskih legija 14. godine, to jest relevantne ulomke Tacitovih *Anala* i Dionove *Rimske povijesti*. Pristupajući spomenutim izvješćima kao literarno-historiografskim osvrtima, autor razjašnjava njihove temeljne sličnosti i razlike, način na koji se razmatrani ulomci uklapaju u cjeline kojima pripadaju te kako se na primjeru panonske pobune manifestiraju Tacitovi i Dionovi vojno-politički pogledi. Oba promatrana ulomka objavljena su u prilogu na kraju rada, i to u izvorniku te prijevodu na hrvatski jezik.

U radu »Srednjovjekovne obrambene građevine na kartama iz 18. i 19. stoljeća u Državnom arhivu u Osijeku: Serije karata Beljskog, Valpovačkog i Vukovarskog vlastelinstva te zbirke zemljišnih karata Slavonije i Srijema« (36–52) Danijel Jelaš na primjeru kartografskih cjelina iz 18. i 19. stoljeća u fondusu Državnog arhiva u Osijeku problematizira ulogu novovjekovnih karata u mediivističkim istraživanjima. Autor je izdvojio 44 karte na kojima se nalaze prikazi utvrda Atya, Baranyavár, Csák, Herman, Korod, Leva, Sotin, Valpovo, tvrđave i dvora u Iloku te ruševine Čilije kod Antina i Turskog grada kod Gaboša. Rad donosi pregled osnovnih podataka o svakoj utvrdi te kratak opis prikaza utvrda na kartama Državnog arhiva u Osijeku. U prilogu na kraju rada nalazi se i popis kartografskih izvora te osam reprodukcija karata.

Rad Nedima Zahirovića »Mustafa-beg Halilbegović: iločki uglednik i sufija iz druge polovice 16. stoljeća« (63–70), donosi pregled poznatih podataka o dervišu, sufiji i osmanskom ugledniku Mustafa-begu Halilbegoviću, koji je živio u drugoj polovici 16. stoljeća u Voćinu (Šaregradu) pokraj Iloka. Nadalje, autor razmatra izvorne podatke koji govore o Mustafa-begu, odnosno dvije priče u djelu *Silsiletü l-muḳarrabîn* beogradskog muftije Munirija, napisanom početkom 17. stoljeća, a sačuvanom u jednom primjerku koji se nalazi u biblioteci Sulejmaniji u Istanbulu. Muniri-efendi zabilježio je da je spomenute priče čuo upravo od Mustafa-bega, a događaji navedeni u objema crticama vezani su za čuvenoga halvetijskog šejha Muslihuddina, koji je Mustafa-begu bio duhovni vodič na sufijskom putu. Kako bi upoznao čitatelje sa sadržajem tih dviju crtica, autor je uključio u rad njihovu transkripciju i prijevod na hrvatski jezik.

Andelko Vlašić u radu »Iskorištavanje šuma u Slavoniji u osmanskom razdoblju (1526. – 1691.)« (71–90) iznosi pretpostavku da je za vladavine Osmanskog Carstva u Slavoniji više od 70% njezina prostora bilo prekriveno šumom. Budući da se slavonske šume koristilo kako za vojne potrebe tijekom habsburško-osmanskih ratova tako i za individualne potrebe civilnog stanovništva, autor pokušava utvrditi na koje se pobližne načine i u kojoj mjeri iskorištavalo slavonske šume te odgovoriti na pitanje koje su bile trajne

posljedice osmanske eksploatacije šuma na slavonskome šumskom fondu 16. i 17. stoljeća. Analizom neobjavljenih i objavljenih izvora autor zaključuje da osmanska vlast nije provodila posebnu ili drukčiju politiku spram slavonskoga šumskog fonda u usporedbi sa situacijom u drugim dijelovima Osmanskog Carstva te da je slavonski šumski fond tijekom osmanske vladavine ostao nepromijenjen.

Autori Milan Vrbanus i Robert Skenderović u radu »Trgovački promet na tridesetnici Brod od 19. studenoga 1719. do kraja lipnja 1721.« (91–146), bogato opremljenom tablicama i grafikonima, predstavljaju rezultate analize trgovačkog prometa robe dovezene na tridesetnicu Brod, provedene na temelju sačuvanog zapisnika spomenute tridesetnice. Primjenom kvantitativnih metoda autori utvrđuju određene karakteristike trgovačke djelatnosti, primjerice prebivalište trgovaca, vrijednosti i odredišta dopremljene robe, mjesto nabave, način transporta i vrste robe te karakteristike trgovačke djelatnosti brodskih trgovaca i trgovačkih družina. Autori zaključuju da se na području Broda i brodske okolice u proučavanom razdoblju odvijala značajna gospodarska djelatnost, osobito u pojedinim kategorijama stočarstva, vinogradarstva, voćarstva i povrtlarstva.

Već spomenuti Robert Skenderović posvetio se i problemima istraživanja demografskih kretanja u predmodernim zajednicama u radu »Smrtnost nekrštene novorođenčadi kao problem u istraživanju nataliteta i mortaliteta katoličkih zajednica u Slavoniji, Srijemu i Baranji tijekom 18. stoljeća« (147–164). Autor na temelju zapisa u kanonskim vizitacijama slavonskih, srijemskih i baranjskih župa iz 18. stoljeća razmatra teološke aspekte problema smrtnosti nekrštene novorođenčadi. Budući da su iz toga temelja proizlazile prakse koje su utjecale na kvalitetu vođenja zapisa o rođenima, tj. krštenima i umrlima, kanonske vizitacije posredno čine važan izvor za demografsku povijest.

Srodnom temom bavi se i Eldina Lovaš u radu »Reformirano stanovništvo sela Zmajevca u prvoj polovici 19. stoljeća (1827. – 1850.)« (165–198), koji analizom podataka matičnih knjiga rođenih, vjenčanih i umrlih prikazuje detaljnu demografsku strukturu stanovništva jednog područja. Analizom podataka prikazani su načini identifikacije mladenaca te godišnja, sezonska i mjesečna raspodjela vjenčanja, zatim ukupan broj rođene djece unutar proučavanog razdoblja, spolna struktura rođenih i broj mrtvorodne djece te godišnja i sezonska raspodjela umrlih, njihova starosna struktura i uzroci smrti. Rezultati analize potkrijepljeni su pripadajućim grafikonima i tablicama, a generalno upućuju na zaključak kako Zmajevac slijedi glavne hrvatske i europske demografske trendove u prvoj polovici 19. stoljeća.

»Hrvatski ban Karlo (Károly) Khuen-Héderváry i hrvatsko nacionalno pitanje« (199–226), rad Ladislava Heke, uz prikaz političke i državničke karijere Karla Khuen-Héderváryja, analizira političke prilike u Ugarskoj i Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća te ulogu hrvatskog bana u odnosima između dviju država i dvaju naroda tijekom njegova banovanja i obnašanja funkcije ministra predsjednika ugarske vlade. Autor također problematizira predodžbe stvorene o Héderváryju, zaključujući da se, unatoč opravdanim kritikama, predodžba o njemu ipak postupno mijenja te se vrednuje djelatnost koju je poduzeo na polju gospodarskog i kulturnog razvoja Hrvatske, a posebno Zagreba. Mislav Gabelica rekonstruirao uporišta i društvenu strukturu frankovaca, odnosno pristaša Čiste stranke prava na prostoru Požeške županije u radu »Frankovci u Požeškoj županiji uoči Prvoga svjetskog rata« (227–259). Rad obuhvaća razdoblje od 1906. godine, kada počinje

prodor Čiste stranke prava u Požešku, Virovitičku i Srijemsku županiju, do 1914. godine, kada s izbijanjem svjetskog rata zamiru stranačke aktivnosti u Hrvatskoj. Na temelju literature, novinskih članaka te objavljenih i neobjavljenih izvora, autor zaključuje da su društvenu podlogu Starčevićeve Hrvatske stranke prava u promatranoj županiji činili niži slojevi stanovništva, što se podudaralo s općom slikom društvene strukture pristaša te stranke u hrvatskoj historiografiji. Izuzetak su predstavljale pristaše stranke u gradu Brodu i trgovištu Pakracu, gdje su frankovci uživali snažnu podršku imućnog građanstva židovskog porijekla. Sljedeća dva članka posvećena su nacionalnim manjinama na prostoru Slavonije u 20. stoljeću. U prvome, naslova »Mađari istočne Slavonije između dvaju svjetskih ratova« (261–300) Denis Njari donosi prikaz položaja mađarske nacionalne manjine u međuratnom razdoblju. Rad je utemeljen na arhivskoj građi nastaloj terenskim istraživanjem te razgovorima Imre Deáka s pripadnicima mađarske nacionalne manjine u istočnoj Slavoniji u drugoj polovici 20. stoljeća, koja je pohranjena u arhivu Državne knjižnice Szécsényi u Budimpešti u zbirci rukopisa te pisana isključivo na mađarskom jeziku. Na temelju zabilježenih primjera, autor zaključuje da su Mađari u istočnoj Slavoniji u međuratnom razdoblju svakako bili diskriminirani kao nacionalna skupina u odnosu na hrvatsko i posebice srpsko stanovništvo. Ta se diskriminacija ponajprije očitovala na planu vjerskih prava, prava na obrazovanje na vlastitom jeziku te u neskrivenoj isključenosti slavonskih Mađara iz agrarne reforme.

Filip Škiljan autor je rada »Poljaci u novogradiškoj i brodskoj Posavini« (301–319), u kojem se na temelju dubinskih polustrukturiranih intervjua i studijskog istraživanja građe Hrvatskoga državnog arhiva, Matičnog ureda u Starom Petrovom Selu te Državnog zavoda za statistiku bavi istraživanjem doseljavanja, prebivanja i asimilacije poljske manjine na području brodske i novogradiške Posavine. Poljaci su se na spomenuti teritorij doselili oko 1900. godine, da bi se u narednom razdoblju postupno asimilirali. Kao dokaz gotovo potpune asimiliranosti poljske nacionalne manjine na promatranom području, autor upućuje na podatke u popisu stanovništva iz 2011. godine.

»Određivanje hrvatsko-srbijanske granice u svjetlu sukoba hrvatskog i vojvođanskog partijskog vodstva tijekom Drugog svjetskog rata« (312–351) rad je Marka Keve, u kojem autor na temelju analize arhivskih i objavljenih dokumenata te relevantne literature razmatra odnos hrvatskog i vojvođanskog komunističkog partijskog vodstva u okviru određivanja granice na Dunavu. Granica Republike Hrvatske i Srbije podijeljena je pri razgraničenju 1945. godine, no, zbog različitih interpretacija Centralnog komiteta KPH i Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu, postojala su tri sporna područja: Baranja, Bačka i Srijem. Razdiobu teritorija u konačnici je riješilo vodstvo KPJ osnivajući Komisiju za razgraničenje, no u sukobu hrvatske i vojvođanske struje unutar Partije veliku ulogu odigrao je Josip Broz Tito jer je, zaključuje autor, oportunističkim pogledom na navedeni sukob odlučio kazniti »velikohrvatska« posezanja za teritorijem, a nagraditi »velikovojvođansku« politiku.

Posljednji članak u prvoj rubrici djelo je Sergeja Filipovića pod naslovom »Osnivanje i djelovanje Samoupravne interesne zajednice za standard učenika i studenata općine Osijek od 1975. do 1979.« (353–381). SIZ za standard učenika i studenata općine Osijek postojala je od 1975. do 1979. godine. Autor na temelju arhivskih izvora opisuje poslove SIZ-a, istražuje financijsko poslovanje, ulaganje u objekte studentskog standarda, kre-

ditiranje i stipendiranje učenika i studenata te rad tijela SIZ-a, a u konačnici daje ocjenu uspješnosti njegova djelovanja. Tako zaključuje da je SIZ djelomično ispunio svoju svrhu, postignuvši možda najveći uspjeh kreditiranjem preko 1000 učenika i studenata, no s druge strane nije uspio potaknuti među radništvom veću svijest o važnosti raspravljanja o pitanjima ulaganja u učenički i studentski standard.

U rubrici »Građa«, posvećenoj objavi izvora, objavljen je stručni rad Mate Artukovića pod naslovom »Robert Schuman o sibirskim žrtvama« (383–404). Uz uvodnu napomenu autora, objavljeno je pismo pravnik i francuskog državnika Roberta Schumana diplomatu, političaru i publicistu Iliji Jukiću iz 1935. godine. Pismo se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u fondu *Trumbićeva ostavština*, a uz transkript je objavljena i njegova reprodukcija. Uz pismo je objavljen i Schumanov članak iz iste godine, objavljen u francuskom listu *Sept* pod naslovom *Ujedinjenje strahovladom i krvlju u Jugoslaviji*. Oba izvora odražavaju Schumanov kritički stav prema promidžbi jugoslavenske diplomacije, represijama u Kraljevini Jugoslaviji te pogrešnom stavu francuskog novinstva o pravom stanju u Kraljevini Jugoslaviji, osobito u Hrvatskoj.

Budući da je 2016. godine Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskoga instituta za povijest proslavila dvadesetu godišnjicu od osnutka, cjelina »Kronika« (405–415), donosi prigodni članak glavnog i odgovornog urednika Stanka Andrića. Pod naslovom »Uz dvadesetu obljetnicu Podružnice« izložene su okolnosti u kojima je Podružnica osnovana te je donesen pregled djelovanja i postignuća u prvih dvadeset godina rada. U tekstu »Treća dodjela Nagrade Podružnice mladim povjesničarima«, nagrade utemeljene 2013. godine, kojoj je cilj promicanje istraživanja povijesti sjeveroistočnog dijela Hrvatske, Stanko Andrić izvještava o trećoj dodjeli »Nagrade za najbolji rad mladih povjesničara iz povijesti Slavonije, Srijema i Baranje«. Prvu nagradu dobio je Marko Kevo za rad »Hrvatsko-srbijanska granica kao sjeme razdora između hrvatskog i vojvođanskog partijskog vodstva tijekom Drugog svjetskog rata«. Druga nagrada dodijeljena je Mihaelu Sučiću za rad »Između potencijala i stvarnosti – demografska kretanja i stočarsko-ratarski problemi trgovišta Valpovo u prvoj polovici 18. stoljeća«, dok je treću nagradu primio Hrvoje Pavić za rad »Ivan Kapistran I. pl. Adamovich de Csepin (1726.-1808.)«.

Časopis u ovome broju donosi »In memoriam« (417–425) istaknutom mađarskom povjesničaru Lászlu Koszti (1962. – 2015.), također sastavljenom iz pera Stanka Andrića, dok Robert Skenderović piše u spomen uglednom književniku i znanstveniku te najvećem poznavatelju povijesti i kulture bačkih Hrvata dr. Anti Sekuliću (1920. – 2016.).

Uobičajeno, i ovaj svezak je zaključen cjelinom »Prikazi i osvrti« (427–468), koja u ovome broju sadrži trinaest prikaza literature novijeg datuma te dva osvrti na održane znanstvene skupove.

Ovim se brojem *Scrinia Slavonica* potvrdila kao značajan i relevantan časopis za povijest Slavonije, Srijema i Baranje. Svojom strukturom i problemskim pristupom te prijevodima kod nas slabo poznatih, a zanimljivih tekstova za našu povijest, *Scrinia Slavonica* zaslužuje i opravdava svoje istaknuto mjesto među domaćim časopisima iz područja humanističkih znanosti.

Kristina Judaš